Fra papir til praksis i dagtilbud og skoler: Når sorgberedskaber får liv – eller går i stå

Martin Lytje
Associate Professor, Senter for krisepsykologi, Universitet i Bergen

Atle Dyregrov
Professor Emeritus, Senter for krisepsykologi, Universitet i Bergen

Artiklen undersøger, hvordan sorgberedskaber bevæger sig fra skriftlige sorghandleplaner til levende praksis i dagtilbud, skoler og ungdomsuddannelser. Med afsæt i to årtiers forskning og erfaringer fra danske og norske institutioner viser artiklen, hvordan planer først får betydning, når de forankres i hverdagen gennem ledelse, kollegial refleksion og fælles dømmekraft. Analysen peger på fire centrale forudsætninger for, at sorgberedskaber virker i praksis: tydelig retning, løbende opdatering, professionelt fællesskab og inddragelse af børn og unge. Artiklen giver dermed et praksisnært blik på sorgstøtte som mere end procedurer; den viser, hvordan institutioner kan udvikle en omsorgskultur, hvor sorg ses, mødes og deles som en naturlig del af det pædagogiske arbejde.

Når et barn mister en nærtstående, mærkes det i hele hverdagen, uanset om tabet sker i familien, blandt venner eller rammer fællesskabet i dagtilbud eller skole. Sorgen følger barnet ind i relationer, leg og undervisning, og mange fagprofessionelle beskriver usikkerhed i de første timer og dage, hvor alle leder efter de rigtige greb (Crooks et al., 2024). Forskning viser, at børn orienterer sig efter de voksne for at aflæse, om sorgen må have plads, og at tydelig og tryg støtte gør det lettere at finde ro i en hverdag, der fortsætter, selv når livet er forandret (Dyregrov & Lytje, 2022; Morell-Velasco et al., 2020).

I dag er spørgsmålet ikke længere, om børn skal støttes, men hvordan støtten kan organiseres, så den gør en reel forskel i hverdagen. Netop dette har præget dansk og norsk praksis gennem de seneste to årtier (Dyregrov & Raundalen, 1994; Lytje et al., 2021). I de fleste dagtilbud og skoler findes der nu sorghandleplaner, og undersøgelser (fx Lytje, Dyregrov et al., 2024; Lytje & Dyregrov, 2025b) viser, at planerne virker bedst, når de bruges aktivt og løbende justeres i mødet med praksis.

I denne artikel undersøger vi, hvordan sorgberedskaber bevæger sig fra papir til praksis. Artiklen bygger på to årtiers forskning og praksisnære erfaringer fra dagtilbud, skoler og ungdomsuddannelser i Danmark og Norge og trækker på analyser af sorghandleplaner samt løbende samarbejde med pædagoger, lærere, ledere og familier. Målet er at give et praksisnært indblik i, hvad der gør sorghandleplaner levende og effektive, samt hvilke organisatoriske og pædagogiske greb der styrker fællesskabet, når sorg rammer.

Fra ”om vi skal støtte” til ”hvordan vi støtter”

De første sorghandleplaner i Danmark blev udviklet i slutningen af 1990’erne. Arbejdet tog afsæt i erfa-

ringer fra Senter for Krisepsykologi i Bergen, hvor Atle Dyregrov og Magne Raundalen allerede havde formuleret modeller for krisepædagogik i skoler (Dyregrov & Raundalen, 1994). I Danmark blev idéen videreført og tilpasset gennem Kræftens Bekæmpelses indsats for at styrke sorgstøtten i dagtilbud og skoler (Bøge et al., 1998). Målet var enkelt: at lærere og pædagoger skulle have den nødvendige viden, struktur og tryghed til at varetage støtteopgaven, når en elev eller familie blev ramt af alvorlig sygdom eller død.

Selv om de første sorghandleplaner ofte tog udgangspunkt i forældretab, blev de hurtigt brugt i et bredere spektrum af situationer, for eksempel når en elev eller medarbejder døde, eller når fællesskabet blev ramt af andre alvorlige tab.

Siden da har feltet gennemgået en markant udvikling. Flere undersøgelser viser, at sorgberedskaber i dag er blevet en fast del af arbejdet i både dagtilbud og skoler (Lytje & Dyregrov, 2025b). Danske data viser, at 87 procent af daginstitutioner og 96 procent af skoler har implementeret en sorghandleplan, mens tallet i Norge ligger omkring 98 procent. Tallene vidner om en bred udbredelse, men ikke nødvendigvis om kvalitet. Internationale studier peger på samme udfordring: planer findes ofte på papiret, men afspejler sjældent den praksis, de skal støtte (Riera-Negre et al., 2024).

Erfaringer fra danske dagtilbud og skoler viser desuden, at når sorghandleplaner udvikles lokalt og i dialog med personalet, skaber de en oplevelse af ejerskab og tryghed (Lytje et al., 2021; Lytje & Dyregrov, 2022, 2025c). I interviews fortæller medarbejdere, at planerne giver et fælles afsæt, så de ved, hvem der kontakter familien, hvem der tager samtalen, og hvordan man taler med børnene om døden. ”Den virker. Den ligger ligesom altid i baghovedet. Det er ikke sådan, at vi hele tiden kigger i den, men vi bruger den til at tjekke, om vi gør de ting, vi skal” (Lytje & Dyregrov, 2021). Flere medarbejdere beskriver yderligere, hvordan planerne gør det muligt at handle med ro og retning, også når de selv mærker sorgen tæt på.

Samtidig peger forskningen på et paradoks: Jo mere struktureret sorgarbejdet bliver, desto større er risikoen for, at man mister blikket for det enkelte barn. Undersøgelser viser, at planer, som ikke løbende revideres eller drøftes i fællesskab, gradvist mister deres relevans (Morell-Velasco et al., 2020; Riera-Negre et al., 2024). Når institutionen forandrer sig, mens planen står stille, ophører den med at passe til den hverdag, den skal støtte. I praksis betyder det, at planen ofte glemmes eller lægges til side, hvorved den mister sin funktion som et fælles, dynamisk redskab. En pædagog udtrykte det således:

> ”Det var en lettelse at have planen, for jeg var også rystet. Men det, der virkelig gjorde forskellen, var, at vi blev ved med at tale sammen om, hvad der virkede … også efter at planen var brugt” (Lytje & Dyregrov, 2025c).

Denne refleksion indfanger kernen i forskningen: Planen skaber retning, men det er de fælles samtaler, der gør den levende i praksis.

Et nordisk afsæt

Udviklingen af sorghandleplaner i Danmark og Norge udsprang af samme faglige impuls, men udviklede sig i forskellige retninger. I Norge blev planer for kriser og dødsfald en del af et nationalt beredskabssystem med klare lovkrav og kommunale retningslinjer. Denne topstyrede model har sikret en høj teknisk kvalitet, tydelige ansvarsfordelinger og opdaterede procedurer på tværs af institutioner. Samtidig viser studier, at planerne ofte opleves som komplekse og fjerne fra hverdagspraksis, hvilket kan mindske med-

arbejdernes engagement og tryghed i at bruge dem (Lytje et al., 2021).

I Danmark voksede sorghandleplanerne frem nedefra. Lærere og pædagoger efterspurgte selv redskaber til at støtte børn og familier i sorg, og planerne blev derfor udviklet lokalt med afsæt i Kræftens Bekæmpelses overordnede guide. Denne tilgang skabte stærkt ejerskab og en oplevelse af, at planerne passede til den hverdag, de skulle støtte. Men den indebærer også en risiko: lokale planer kan være uensartede, forældede eller bygge på viden, der ikke længere holder, særligt når de medarbejdere, der oprindeligt udviklede planen, ikke længere er ansat (Lytje et al., 2021; Lytje & Dyregrov, 2025c).

Erfaringerne fra Danmark og Norge viser derfor en tydelig asymmetri (Lytje, Dyregrov et al., 2024; Lytje et al., 2021). De norske planer leverer struktur og kvalitet, mens de danske giver nærhed og engagement. Begge dimensioner er vigtige, men ingen af tilgangene er tilstrækkelige alene. Den mest bæredygtige praksis opstår, når en plan forener professionel kvalitet med lokal forankring, og når personalet får mulighed for oplæring, fælles drøftelser og kontinuerlig opdatering. Det er her, sorghandleplanen går fra papir til praksis og bliver et redskab, der faktisk virker i hverdagen (Riera-Negre et al., 2024; Lytje et al., 2021).

Forskningsfeltet og metodiske erfaringer

Dette spændingsfelt mellem struktur, lokal forankring og praksis danner også bagtæppe for den måde, forskningen i sorgberedskaber har udviklet sig på. Forskningen i sorgberedskaber i dagtilbud og skoler har gennem det seneste årti ændret karakter. Hvor tidligere studier primært beskrev børns individuelle sorgreaktioner (Christ, 2000; Worden, 1996), undersøger nyere forskning i stigende grad sorg som et fællesskabs- og institutionsfænomen, hvor kultur, struktur og kollegiale relationer spiller en central rolle (Adams et al., 2025; Puskás et al., 2024; Quiñones et al., 2022).

Det er dette perspektiv, vores forskning tager afsæt i. På tværs af Danmark og Norge har vi analyseret sorghandleplaner, interviewet ledere, lærere, pædagoger og forældre og fulgt konkrete støtteforløb. Det giver et indblik i, hvordan sorgberedskaber bruges, forstås og forandres over tid, fra dagtilbud og grundskoler til ungdomsuddannelser. Næsten alle daginstitutioner og skoler i Danmark har i dag en sorghandleplan, mens beredskabet på ungdomsuddannelserne oftere er mindre formaliseret og i højere grad afhænger af enkeltpersoners initiativ (Lytje, Mansdotter et al., 2024).

De metodiske erfaringer peger i samme retning som det teoretiske skifte: Sorg lader sig ikke indfange af faste procedurer. Den formes i mødet mellem mennesker og kontekster. Derfor er praksisbaserede undersøgelser, hvor man følger sorgstøtte i konkrete hverdagsforløb, afgørende for at forstå, hvordan støtte faktisk virker, og hvorfor den nogle gange ikke gør det.

Som kontrast til de skandinaviske erfaringer viser britisk forskning, at sorgpolitikker på papir langt fra garanterer støtte i praksis. Manglende national retning og tid til træning betyder, at planer ofte forbliver dokumenter, mens personalet står usikkert og alene med ansvaret (McLaughlin et al., 2019).

Den dansk-norske tilgang kan derfor læses som et bidrag til dette bredere internationale skifte, fra dokument til praksis, fra procedurer til faglig dømmekraft og fra individuelle indsatser til kollektive omsorgskulturer. Det er netop denne bevægelse, der danner rammen for den følgende del, hvor vi ser på, hvordan sorgberedskaber bevæger sig fra papir til handling.

Fra papir til praksis

Når man ser på, hvordan sorgberedskaber bruges i hverdagen, tegner der sig et mere nuanceret billede. Nogle planer får først liv, når de forlader skærmen og bliver til handling, mens andre forbliver ord på papir. Mange institutioner beskriver, at sorghandleplanen bliver mest meningsfuld, når den bringes i spil i virkelige situationer, hvor kolleger taler sammen, vurderer, justerer og handler.

At vide, at planen eksisterer, skaber tryghed. Den egentlige læring opstår derimod, når medarbejderne reflekterer over, hvordan deres handlinger påvirker barnet og fællesskabet, og hvad det faktisk vil sige at støtte børn og familier i sorg, både for de berørte og i deres egen praksis. Som en pædagog forklarede:

> ”Det er ikke nok at have en plan. Man skal også holde de nødvendige møder og afsætte ekstra ressourcer. I vores situation havde vi brug for flere hænder” (Lytje et al., 2021, s. 9).

Planen bliver dermed ikke et facit, men et udgangspunkt og et kompas i forhold til den videre samtale, koordinering og fælles ansvar.

I flere institutioner ses tegn på et langsomt skifte i den pædagogiske kultur fra fokus på reaktion til et stærkere fokus på relation. Samtidig peger erfaringer fra praksis på, at sådanne skift ikke fastholdes af sig selv. Uden løbende vedligeholdelse risikerer sorgberedskabet gradvist at miste betydning. Spørgsmålet er ikke længere kun: ”Hvad skal vi gøre, når nogen dør?”, men i stigende grad: ”Hvordan vil vi være et sted, der kan rumme sorg?”. Men vejen dertil er ikke uden udfordringer. Hvordan institutioner faktisk omsætter planer til handling, afhænger i høj grad af kultur, ledelse og fælles mod til at tale om sorg. Netop hvordan denne udvikling understøttes af ledelse, kollegial læring og organisatorisk kultur, udfoldes i den følgende sektion.

Ledelse, læring og organisatorisk kultur

Når sorg rammer, bliver det tydeligt, hvor meget en institutions kultur betyder. Det er sjældent planen i sig selv, men måden den forvaltes på, der afgør, om personalet tør handle. I institutioner, hvor åbenhed og refleksion er en del af hverdagen, bliver sorgarbejdet lettere at dele og forstå. I andre miljøer, hvor støttearbejdet og egne følelser sjældent deles, kan sorgberedskabet derimod skabe usikkerhed: ”Hvad hvis jeg gør noget forkert?”, hvilket i sidste ende kan føre til manglende mod til at handle.

Ledelsen spiller her en afgørende rolle. Når lederen tydeligt viser, at sorgarbejde er en legitim og forventet del af det pædagogiske ansvar, sikrer ressourcemæssige rammer og sætter klare retningslinjer for opgaven, skaber det retning og ro. Den tydelighed gør det muligt for medarbejderne at tale om tvivl, usikkerhed og følelsesmæssige reaktioner uden at opleve det som et tab af faglighed. Over tid kan en sådan ledelsesmæssig åbenhed være med til at forme en kultur, hvor læring og omsorg hænger sammen (Dyregrov et al., 2013). Det afspejler det, Andy Hargreaves (1998) beskriver som den emotionelle praksis, hvor de følelsesmæssige sider af arbejdet anerkendes som en del af det faglige fællesskab.

På tværs af vores undersøgelser beskriver medarbejdere, at det at være på forkant og tale om sygdom og død, før det sker, skaber mere ro og handlemod i mødet med familierne. Forberedelse, fælles drøftelser og en kendt plan giver en oplevelse af både tryghed og retning (Lytje et al., 2021; Lytje & Dyregrov, 2025b). I studier af sorgberedskaber i dagtilbud i Danmark og Norge så vi, at de institutioner, der tog sådanne forudgående initiativer og holdt møder med de berørte familier, beskrev dem som følelsesmæssigt krævende, men ingen fortrød dem. Tværtimod oplevede de, at møderne hjalp med at forberede både personale og forældre på det uundgåelige (Lytje & Dyregrov, 2022, 2025a).

Et velfungerende sorgberedskab kræver derfor ikke blot instrukser, men ledelsesmæssig forankring og kollegial læring. Nogle institutioner holder faste refleksionsmøder efter særligt svære hændelser, andre integrerer temaet i årsplaner eller bruger supervision som forum for erfaringsdeling. Uanset formen handler det om at skabe et fælles rum, hvor sorgarbejde bliver genstand for refleksion, ikke kun reaktion. Det ligger tæt op ad Kelchtermans' (2006) forståelse af professionel læring som en relationel og moralsk proces, hvor fællesskaber udvikles gennem gensidig sårbarhed. Kollegialt samarbejde fører først til reel læring, når medarbejdere ikke blot deler metoder, men også tør udforske de værdier, tvivl og følelser, der driver deres praksis. I den bevægelse får sorghandleplanen en ny rolle: ikke kun som beredskabsdokument, men som institutionens fælles kontrakt om, hvordan man møder sorg, støtter børn og forældre og fordeler ansvar i hverdagen.

Flere steder er denne udvikling kun lige begyndt. I mange institutioner er planen stadig et dokument, der findes, men sjældent bruges aktivt. Alligevel ser vi spirende tegn på, at sorgstøtte langsomt bevæger sig fra at være noget, man træder ud af hverdagen for at håndtere, til noget, der flettes ind i den pædagogiske kultur. Når sorgarbejde bliver en del af skolens eller institutionens læringskultur, ændres det gradvist fra beredskab til fællesskab. Det kræver tid og mod at insistere på, at følelsesmæssigt arbejde også er fagligt arbejde.

Fra organisatorisk ramme til pædagogisk praksis

Det organisatoriske fundament er nødvendigt, men ikke tilstrækkeligt. En sorghandleplan får først liv, når den omsættes i relationer i de situationer, hvor børn viser, at tabet stadig præger deres hverdag, og hvor medarbejderne tør blive i samtalen, også når ordene slipper op. Internationale studier peger i samme retning. Flere undersøgelser viser, at lærere ofte begynder med at lede efter "de rigtige ord", men at betydningen i højere grad ligger i nærværet og i muligheden for at blive siddende, også når barnet er stille (Crooks et al., 2024; Morell-Velasco et al., 2020). Denne stille tilstedeværelse er svær at indfange i planer, men kan næres gennem fælles refleksion, supervision og kollegial sparring.

Når personalet bruger deres faglige dømmekraft i stedet for at søge facit, sker oversættelsen fra struktur til nærvær. Dømmekraften bliver mulig, fordi den organisatoriske ramme giver tryghed og fælles retning, så medarbejderne ved, at de har støtte til at improvisere og handle menneskeligt i komplekse situationer (Wiberg, 2014). Ifølge Merete Wiberg (2014) risikerer evidensbaserede metoder at begrænse den professionelle dømmekraft ved at fremme *conforming judgement* frem for kritisk refleksion. Det kræver en balance mellem regler og relationer og en evne til at reflektere, mens man handler. Denne refleksion i handling svarer til det, Schön (2017) beskriver som kernen i professionel praksis, hvor man ikke følger en manual, men skaber mening i den konkrete situation.

Et centralt fund på tværs af både danske og internationale studier er, at sorgarbejde udvikler professionel dømmekraft. Personalet lærer at håndtere dilemmaer uden entydige svar: Hvornår bør man tage tabet op, og hvornår er det bedre at give barnet ro, hvordan finder man balancen mellem at være professionel og medmenneskelig, og hvordan kan man støtte et barn i sorg, når man selv har oplevet noget lignende? Sådanne spørgsmål kan ikke besvares med manualer, men kræver en kultur, hvor det er legitimt at være i tvivl, og hvor kolleger tør udforske, hvad "god støtte" betyder i praksis (Abraham-Steele & Edmonds, 2021; Riera-Negre et al., 2024).

Dermed bliver sorgberedskabet ikke kun et værktøj til krisehåndtering, men et spejl for den pædagogiske kultur. Når institutioner arbejder bevidst med sorg, udvikler de ikke blot deres praksis, men også deres forståelse af, hvad omsorg og faglighed betyder i hverdagen. Her opstår den lærende organisation, hvor erfaringer deles, og hvor både børn og voksne får et mere nuanceret sprog for følelser og fællesskab.

Hvad forskningen viser

De seneste ti års nordiske og internationale studier giver et nuanceret billede af, hvordan sorgberedskaber fungerer i praksis, og hvordan sorghandleplaner kan understøtte dette. På tværs af undersøgelser beskrives en række positive effekter: lærere og pædagoger handler hurtigere, kolleger støtter hinanden bedre, og ledelser bliver mere bevidste om deres ansvar for kommunikationen både internt og eksternt (Lytje & Dyregrov, 2025a; Morell-Velasco et al., 2020; Riera-Negre et al., 2024).

Forskningen viser samtidig, at planens styrke ligger i samspillet mellem dens formelle indhold og dens funktion som fælles ramme (Lytje & Dyregrov, 2025b). De faste procedurer giver retning, når alt vakler, mens fællesskabet omkring dem gør det muligt at handle menneskeligt. I de første dage efter et dødsfald, hvor chok og usikkerhed let lammer, fungerer sorghandleplanen som et anker: et sted at begynde, når man ikke ved, hvor man skal starte (Crooks et al., 2024).

Det er imidlertid kulturen og fællesskabet, der gør planen levende. Et sorgberedskab er kun så stærkt som det fællesskab, der bærer det. Når ledelsen ser planen som et arbejdsredskab og ikke som et dokument til hylden, bliver den et naturligt samtaleemne: Hvad virkede, og hvad gør vi næste gang? Her begynder beredskabet at leve, og institutionen lærer af sin egen praksis og står stærkere, når krisen rammer igen (Adams et al., 2025). For at det kan ske, må der findes en fælles forståelse af, hvad børn og unge har brug for, og hvad god støtte indebærer. Den forståelse skabes gennem fælles mentale modeller, de tavse antagelser og erfaringsbilleder, som guider handling i hverdagen og justeres i de samtaler, hvor personalet sammen udforsker planerne og deres betydning (Schon & Argyris, 1996; Senge, 2006).

Omvendt mister planerne værdi, når de reduceres til administrative dokumenter, der mest eksisterer for en sikkerheds skyld, ikke opdateres regelmæssigt eller ikke tilpasses institutionens aktuelle form. Medarbejdere har beskrevet, hvordan planerne ikke bliver brugt, fordi ingen føler ansvar for dem, eller fordi de opleves som forældede i forhold til den daglige praksis (Morell-Velasco et al., 2020). I praksis betyder det, at kolleger reagerer meget forskelligt, og at børn og forældre oplever store variationer i støtten.

På tværs af sorghandleplaner og interviews med ledere, lærere og pædagoger peger vores analyser på fire gennemgående faktorer, der er afgørende for, om sorgberedskaber faktisk fungerer i hverdagen:

1. **En vedligeholdt og prioriteret plan:** Nogen har et klart ansvar for at opdatere og forankre planen i organisationen.
2. **Ledelsesopbakning og tydelig rollefordeling:** Når lederen selv er aktiv i sorgstøtten, skaber det tryghed for medarbejderne og legitimerer den tid, der bruges på omsorgsarbejde.
3. **Løbende kollegial refleksion:** Institutioner, der regelmæssigt drøfter sorgreaktioner og tiltag på personalemøder, håndterer tab mere trygt og ensartet.
4. **Børneinddragelse:** Når børn får mulighed for at stille spørgsmål, dele minder og være med til at bestemme, hvordan de vil deltage og følges op

på, styrkes deres oplevelse af kontrol, tryghed og sammenhæng i hverdagen.

Samlet set peger analyserne på en central pointe: Et sorgberedskab skal forstås som et levende system med faste rødder. Det skal give retning, når verden vakler, og samtidig udvikle sig i takt med de mennesker, der bruger det.

Børnenes perspektiv

Selv om sorgberedskaber først og fremmest er udviklet til at støtte de voksne i at handle, er det børnenes oplevelser, der afgør, om indsatsen virker. Forskning viser, at børn i sorg ofte mærker de voksnes stemninger langt tydeligere, end de voksne selv er bevidste om (Dyregrov & Lytje, 2022; Lytje & Dyregrov, 2025c). Når personalet bliver tavst eller forsigtigt, kan børnene tro, at emnet er farligt.

I en dansk undersøgelse beskrev et barn, hvordan pædagogerne hjalp hende, efter at hendes mor var død: "Irine [pædagog] spurgte tit, hvordan jeg havde det … Hun kunne altid se, hvis jeg blev ked af det" (Lytje, 2021). Eksemplet viser, hvordan omsorg kan tage form i små, men betydningsfulde handlinger. Den voksne trådte ikke væk fra barnets sorg, men justerede hverdagen efter hendes behov og gjorde det, uden at gøre barnet til "den sørgende".

Flere børn og unge beskriver i nyere studier, hvordan de ønsker større medbestemmelse i, hvordan sorg håndteres. Som en 13-årig elev formulerede det: "Det ville være rart selv at kunne bestemme, hvad man har brug for" (Lytje, 2017). Når voksne tør give plads til den form for medbestemmelse, bliver støtten mere autentisk og relevant for barnet.

Lignende mønstre ses også, når tabet rammer fællesskabet, for eksempel ved elev- eller medarbejderdød, hvor børn beskriver samme behov for åbenhed, kontinuitet og mulighed for selv at bestemme, hvordan de vil deltage i den fælles sorg (Crooks et al., 2024; Morell-Velasco et al., 2020).

Men opmærksomheden varer sjældent ved. En 17-årig fortalte, hvordan interessen hurtigt forsvandt: "Den første uge var folk rigtig gode til at spørge, men nu er det helt glemt. Jeg savner, at nogen spørger: 'Hvordan har du det egentlig?'" (Lytje, 2018). Sætningen indfanger en af de største udfordringer: sorgen varer længere end de voksnes opmærksomhed. Når voksne fastholder samtalen og tør møde barnet på ny, længe efter tabet, bliver sorgstøtten en del af den vedvarende omsorgskultur, ikke blot en reaktion på krisen.

Eksempler fra praksis

De organisatoriske principper får først betydning, når de omsættes til hverdagen. I flere dagtilbud beskriver medarbejdere, hvordan det var vigtigt at sorgberedskabet blev et fælles arbejdsredskab, der skabte både tryghed og læring. En pædagog formulerede det sådan: "Det er ikke nok at have en plan. Man skal også holde de nødvendige møder og afsætte ekstra ressourcer" (Lytje & Dyregrov, 2025c). Erfaringen viser, at struktur alene ikke er nok, det er dialogen og fællesskabet, der holder planen levende.

Ledelsens rolle bliver særlig tydelig, når refleksionen skal omsættes til handling. Som en leder udtrykte det: "Det var vigtigt for os alle at samles og tale om, hvad der skete … at vi var enige om tilgangen, og at det var en byrde, vi bar sammen" (Lytje & Dyregrov, 2022). Når ledelsen skaber rum for fælles afstemning, bliver sorgarbejdet et kollektivt ansvar frem for en individuel belastning.

Også i det nære samarbejde mellem kolleger oplevede mange, at åben dialog gjorde en forskel. En

pædagog beskrev det sådan: ”Vi var gode til at tale tingene igennem. Vi tog det hele op på personalemødet … Alt det usikre fik vi talt igennem. Det var en stor hjælp” (Lytje & Dyregrov, 2025c). Erfaringen peger på, at den professionelle tryghed vokser, når personalet har et fælles sprog for usikkerhed, og når læring deles på tværs af funktioner.

Disse fortællinger viser, at sorgberedskaber får liv, når de bruges som et fælles sprog for omsorg, refleksion og læring. Planen skaber struktur, men det er fællesskabet, ledelsen og den faglige dømmekraft, der gør den levende.

Planernes begrænsninger og blinde vinkler

I det følgende peger vi på centrale blinde vinkler, der opstår, når sorghandleplaner eksisterer som formelle beredskaber, men ikke forankres i hverdagspraksis. Selv veludviklede sorghandleplaner har deres begrænsninger. Nogle fungerer som et sikkert fundament, når krisen rammer, mens andre i praksis er blevet løsrevet fra den virkelighed, de skulle støtte. Studier af danske planer viser, at mange er forældede, uklare eller så generelle, at de efterlader personalet uden konkret vejledning, når sorgen rammer (Lytje & Dyregrov, 2025c). I sådanne tilfælde kan planen skabe en falsk fornemmelse af beredskab frem for reel tryghed. Internationale studier peger på lignende udfordringer, hvor sorgpolitikker ofte eksisterer på papiret, men ikke er tilpasset praksis (Morell-Velasco et al., 2020; Riera-Negre et al., 2024).

I interviewmaterialet fremstår det også tydeligt, hvordan sorghandleplaner i nogle tilfælde reduceres til formelle dokumenter uden reel anvendelighed i den situation, de er tiltænkt at støtte. En pædagog beskriver det således:

> ”Jeg tænkte: ’Hvad skal vi gøre?’ Nå ja, vi har jo en sorghandleplan. Jeg går ind på kontoret og siger til vores leder: ’Jeg har brug for planen’. Så fik jeg et enkelt stykke papir. Jeg sagde til hende: ’Det her er ubrugeligt. Jeg har ikke brug for at vide, at jeg skal sende blomster til begravelsen. Jeg har brug for at vide, hvordan jeg skal støtte familien og barnet’” (Lytje, 2021).

Når planen, som i dette eksempel, ikke fungerer som et brugbart fælles redskab, må personalet ofte handle ud fra egen dømmekraft. Nogle vælger at trække sig lidt tilbage, ikke af manglende vilje til at hjælpe, men fordi arbejdet vækker egne tab eller skaber usikkerhed om, hvad der er “rigtigt” at gøre (Lytje & Dyregrov, 2022). Andre påtager sig et stort følelsesmæssigt ansvar, som over tid kan blive en belastning. Flere medarbejdere har beskrevet, hvordan rollen som den, der skal bære både barnet og forældrene gennem sorgen, kunne blive så krævende, at de selv måtte søge støtte (Lytje et al., 2021).

I praksis har vi mødt situationer, hvor hjælpen, trods gode intentioner, bevæger sig ud af trit med barnets behov, for eksempel når gentagne opmærksomhedsspørgsmål bliver en belastning, eller når pædagogiske aktiviteter utilsigtet genaktiverer tabserfaringer. Sådanne situationer viser, hvor let velmente aktiviteter kan genaktivere sorg, når personalet mangler viden, refleksion og forberedelse.

Disse erfaringer peger på, at selv gode intentioner kan skabe nye udfordringer, hvis ikke planerne forankres i faglig dømmekraft og løbende refleksion. Når sorgstøtten bevæger sig ud af trit med institutionens pædagogiske praksis, bliver hjælpen et udtryk for individuel fortolkning snarere end fælles retning, og forskellen mellem personalegrupper kan blive markant (Lytje, 2017; Lytje & Dyregrov, 2025a). Tilsammen peger disse udfordringer på, at manglen på forankring ikke blot svækker planens anvendelighed, men også øger risikoen for, at støtte bliver fragmen-

teret, personafhængig og utilstrækkeligt afstemt med barnets perspektiv.

Et andet gennemgående problem er, at barnet ofte forbliver et objekt for støtte frem for en deltager i den. Selvom mange institutioner fremhæver barnets perspektiv som centralt, viser undersøgelser, at børn sjældent inddrages i planlægningen af støtte eller bliver spurgt, hvordan de ønsker, at der skal tales om deres tab (Lytje, 2017, 2018; Lytje & Dyregrov, 2024). Denne mangel på inddragelse kan udfordres ved systematisk at tjekke ind med barnet, når beslutninger træffes, og ved at se børn som eksperter i deres egen sorg. Når deres perspektiver inddrages, bliver de ikke blot modtagere af støtte, men medskabere af den. Det kan ske gennem enkle spørgsmål: Hvor er det vigtigt, vi tjekker ind med barnet, og hvordan følger vi op? Sådanne små justeringer flytter fokus fra voksnes handlinger til børns erfaringer og gør planen mere levende og samarbejdsorienteret, også set fra barnets perspektiv.

Der er også en strukturel udfordring: tiden. Mange medarbejdere fortæller, at de gerne vil tage samtaler om sorg, men at arbejdspresset og den daglige drift gør det svært (Lytje & Dyregrov, 2025c). Sorgstøtten bliver derfor ofte noget, der lægges oven på det øvrige arbejde, ikke en integreret del af det. Det rejser et centralt spørgsmål: Hvordan sikrer vi, at sorgberedskabet bliver ved med at leve i praksis – ikke bare på papir eller i en mappe på hylden, men som en del af den måde, vi arbejder med børn, forældre og fællesskaber på i hverdagen.

Veje frem

Hvis sorghandleplaner skal bevare deres relevans, må de forstås som dynamiske systemer, der løbende fortolkes og revideres i takt med, at børn, personale og institution udvikler sig. I mange dagtilbud og skoler opstod planen på initiativ af få ildsjæle. Uden klare rammer for vedligeholdelse risikerer den at blive glemt, indtil et dødsfald indtræffer, hvilket efterlader personalet uden reelt beredskab (Lytje & Dyregrov, 2022, 2025a). Når plan og praksis derimod går hånd i hånd, kan klare rutiner blive en støtte for de børn og unge, der får deres livsbane berørt, ikke som erstatning for menneskelig kontakt, men som dens fundament.

En vej frem er at integrere sorgberedskabet i den pædagogiske årsplan og bruge det som fast refleksionspunkt i teammøder og supervision. Her kan personalet dele erfaringer og justere planens retningslinjer på baggrund af virkelige hændelser. På den måde bliver planen et levende redskab for kollegial læring, et dokument, der vokser med organisationen i stedet for at hænge fast i dens fortid. For at det kan lykkes, må ansvaret for planen være tydeligt placeret og gives videre, når nøglepersoner forlader institutionen, så viden og ejerskab ikke går tabt.

De fleste sorghandleplaner begynder med ildsjæle, men de kan kun overleve, hvis engagementet bliver delt, hvis planen bliver en fælles opgave og ikke et enkelt menneskes projekt. Levende planer kræver både struktur, ejerskab og viden. Forskning viser, at medarbejdere føler sig mest trygge i sorgarbejdet, når de har haft mulighed for at øve sig og dele erfaringer på forhånd (Adams et al., 2025). Træning bør derfor ikke handle om at lære faste formuleringer, men om at udvikle professionel dømmekraft, evnen til at lytte, handle og reflektere i situationer, hvor der ikke findes et facit. Casearbejde og rollespil kan her være nyttige redskaber til at afprøve, om de tanker, der ligger i sorghandleplanen, faktisk virker i praksis. For i sidste ende er den stærkeste plan den, der lever i mødet mellem mennesker.

Konklusion

De tidlige sorghandleplaner var primært administrative redskaber. I dag begynder vi at se en langsom

bevægelse mod at bruge planen som afsæt for et mere levende sorgberedskab, der er bygget på fælles refleksion snarere end fastlåste procedurer. Bevægelsen er kun i sin begyndelse, men den vidner om, at planer ikke skal erstatte omsorg, de skal gøre den mulig.

Samtidig viser forskningen, hvor skrøbelig denne udvikling er. Mange institutioner har stadig planer, der sjældent bruges eller revideres, og som ikke længere afspejler den virkelighed, de skal støtte. Et sorgberedskab kan ikke kun hvile som en papirplan. Det skal holdes levende af de mennesker, der bærer det, og fornyes i takt med, at hverdagen, organisationen og børnelivet ændrer sig.

Artiklens analyser peger på tre nøgleområder for et bæredygtigt sorgberedskab: kontinuerlig opdatering, kollegial forankring og børne- og ungeinddragelse. Sorghandleplaner skal løbende drøftes og justeres, så de passer til de børn og voksne, de er skabt for at støtte. Børn og unge skal ikke blot være genstand for planerne, men inviteres med til at forme den støtte, de modtager. Det er i mødet mellem deres erfaringer, sorghandleplanens struktur og de voksnes faglighed, at sorgstøtte opnår sin største effekt, uanset om det er familien, vennekredsen eller institutionens fællesskab, der mister.

Men vejen dertil kræver fortsat opmærksomhed. Udfordringen er at tage et kritisk blik på sin sorghandleplan og vurdere, om den faktisk fungerer som et levende redskab, og dermed som et grundlag for fælles omsorg og handling.

Fremtiden for sorghandleplaner handler derfor mindre om flere procedurer og mere om forankring. Et stærkt sorgberedskab giver plads til både struktur og menneskelighed. Det kan ikke fjerne sorgen, men det kan forhindre tavshed, skabe ro i det uforudsigelige og give både børn og voksne et fælles sted at stå. Når planen bruges sådan, bliver den ikke kun et beredskab, men en del af den omsorgskultur, institutionen vælger at være.

Referencer

- Abraham-Steele, M. & Edmonds, C. (2021). A thematic analysis of teachers' perspectives on supporting victims of childhood bereavement in British primary schools. *Review of Education*, *9*(3), e3297. https://doi.org/10.1002/rev3.3297
- Adams, K., Erle, S., Ungerer, S. & Sossi, M. (2025). Supporting primary teachers to address loss and death in the classroom: A case study of an interdisciplinary, creative pedagogical intervention using education, children's literature, architecture/design and the arts. *Pastoral Care in Education*, *43*(2), 162–185. https://doi.org/10.1080/02643944.2024.2327447
- Argyris, C. & Schön, D. A. (1996). *Organizational Learning II: Theory, Method, and Practice*. Readind, MA: Addison-Wesley.
- Bøge, P., Dige, J. & Grønbeck, C. (1998). *OmSorg handleplan.* The Danish Cancer Society.
- Christ, G. H. (2000). Impact of development on children's mourning. *Cancer Practice*, *8*(2), 72–81.
- Crooks, J., Orr, A., Irvine, C., Simpson-Greene, C., Hudson, B. & McEwan, J. (2024). Bereaved pupil support in schools: Teacher training. *BMJ Supportive & Palliative Care*, *14*(e3), e2930–e2936. https://doi.org/10.1136/spcare-2024-004953
- Dyregrov, A., Dyregrov, K. & Idsoe, T. (2013). Teachers' perceptions of their role facing children in grief. *Emotional and Behavioural Difficulties*, *18*(2), 125–134. https://doi.org/10.1080/13632752.2012.754165
- Dyregrov, A. & Lytje, M. (2022). *Håndbog i børns sorg.* Dafolo.
- Dyregrov, A. & Raundalen, M. (1994). *Sorg og omsorg i skolen.* Magnat forlag.

- Hargreaves, A. (1998). The emotional practice of teaching. *Teaching and Teacher Education*, *14*(8), 835–854. https://doi.org/10.1016/S0742-051X(98)00025-0
- Kelchtermans, G. (2006). Teacher collaboration and collegiality as workplace conditions. A review. *Zeitschrift für Pädagogik*, *52*(2), 220–237.
- Lytje, M. (2017). Voices that want to be heard—Using Bereaved Danish Students Suggestions to Update School Bereavement Response Plans. *Death Studies*, *42:4*, 254–276. https://doi.org/10.1080/07481187.2017.1346726
- Lytje, M. (2018). Voices We Forget-Danish Students Experience of Returning to School Following Parental Bereavement. *Omega*, *78*(1), 24–42. https://doi.org/10.1177/0030222816679660
- Lytje, M. (2021). *Små børns sorg - perspektiver og råd fra børn, forældre og pædagogisk personale, når en forælder er livstruende syg eller dør*. Kræftens Bekæmpelse.
- Lytje, M. & Dyregrov, A. (2022). When Young Children Grieve: Supporting Bereaved Children from the Perspective of Daycare Staff. *Scandinavian Journal of Educational Research*, *66*(5), 879–892. https://doi.org/10.1080/00313831.2021.1939143
- Lytje, M. & Dyregrov, A. (2024). Navigating bereavement in college: Insights from Student experiences. *Illness, Crisis & Loss*, *33*(3), 497–512. https://doi.org/10.1177/10541373241254687
- Lytje, M. & Dyregrov, A. (2025a). Balancing roles: Teaching staff's dilemma in supporting bereaved college students. *Death Studies*, *49*(2), 111–120. https://doi.org/10.1080/07481187.2024.2306464
- Lytje, M. & Dyregrov, A. (2025b). Bereavement policies and plans in education: Evidence, barriers, and recommendations. *Death Studies*, *0*(0), 1–13. https://doi.org/10.1080/07481187.2025.2568014
- Lytje, M. & Dyregrov, A. (2025c). When Young Children Grieve: Perspectives from Day Care Staff on Supporting Parents and Children through Illness and Loss. *Omega*, *91*(4), 1930–1950. https://doi.org/10.1177/00302228231166803
- Lytje, M., Dyregrov, A., Bergstrøm, M. D., Fjærestad, A. & Fisher-Hoyrem, L. (2021). Same origin, different implementations: A document analysis of Norwegian and Danish bereavement response plans. *International Journal of Early Years Education*, *31*(4), 1071–1085. https://doi.org/10.1080/09669760.2021.1902787
- Lytje, M., Dyregrov, A. & Gjestad, R. (2024). Evaluating Bereavement Response Plans in Daycare: A Comparative Analysis of Support Systems in Denmark and Norway. *Illness, Crisis & Loss*, *33*(3), 702–716. https://doi.org/10.1177/10541373241268047
- Lytje, M., Mansdotter, M. J. & Dyregrov, A. (2024). Supporting Bereaved Students: Insights from Danish College Student Counselors. *Death Studies*, 1–9. https://doi.org/10.1080/07481187.2024.2414288
- McLaughlin, C., Lytje, M. & Holliday, C. (2019). *Consequences of childhood bereavement in the context of the British school system*. University of Cambridge.
- Morell-Velasco, C., Fernández-Alcántara, M., Hueso-Montoro, C. & Montoya-Juárez, R. (2020). Teachers' Perception of Grief in Primary and Secondary School Students in Spain: Children's Responses and Elements which Facilitate or Hinder the Grieving Process. *Journal of Pediatric Nursing: Nursing Care of Children and Families*, *51*, e100–e107. https://doi.org/10.1016/j.pedn.2019.12.016
- Puskás, T., Andersson, A. & Slaughter, V. (2024). From a crisis management tool to proactive death education in Swedish preschools. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 14639491241246121. https://doi.org/10.1177/14639491241246121
- Quiñones, G., Lipponen, L., Pursi, A. & Barnes, M. (2022). Children's Everyday Manifestations of Grief and Grieving in Early Childhood Education and Care. *Early Child Development and Care*, *192*(11), 1786–1799. https://doi.org/10.1080/03004430.2021.1934464
- Riera-Negre, L., Hidalgo-Andrade, P., Rosselló, M. R. & Verger, S. (2024). Exploring support strategies and training needs for teachers in navigating illness, bereavement, and death-related challenges in the classroom: A scoping review supporting teachers in classroom grief and loss. *Frontiers in Education*, *9*. https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1328247
- Schön, D. A. (2017). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. Routledge.
- Senge, P. M. (2006). *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*. Broadway Business.
- Wiberg, M. (2014). Evidence based methods and conforming judgment. *Evidence and Evidence-based Education in Denmark*, 51.
- Worden, J. W. (1996). *Children and grief: When a parent dies*. Guilford Press.